

KOVÁCS DEZSŐ

A kritikus drámája

■ TARJÁN TAMÁS: PROSPERÓNAK NINCS PÁLCÁJA ■

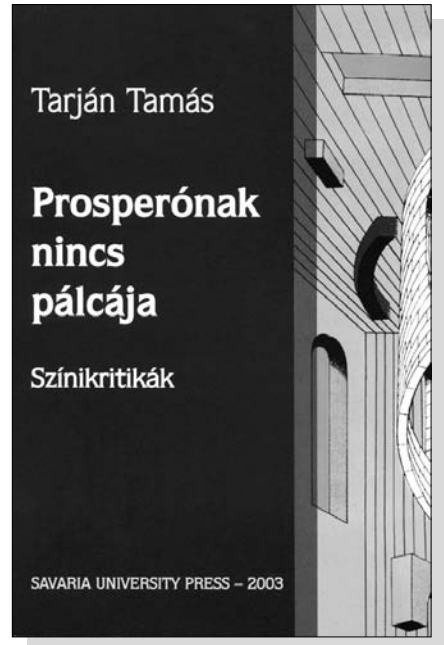
Színkritika-köteteket ritkán olvas el egy szuszra az ember. Inkább szemelget, válogat, csemegézik az írások között: először azokat lapozza föl, amelyek általa is kedvelt vagy silánynak tartott előadásokról szólnak. S akkor megpróbálja egybevetni egykori impresszióit a kritikus véleményével, egyúttal azt is kontrollálva, mennyit őrzött meg a bírálóat hajdani produciók hangulatából, drámai erejéből, fogyatékságaiból. Mert az emlékek halványulnak, s az idő hamar kiostálja a szélsőséges emlékezet tárnáiból ama előadásokat, amelyek nem érintették zsigerileg a nézőt. Ellenben hosszú évek, akár évtizedek távolából is előragyognak maradandó pillanatok, egy-egy jellegzetes gesztus, tekintet; képek, hangok, mozdulatok, illatok.

Tarján Tamás ötödik, vaskos színkritika-gyűjteménye számos tanulsággal szolgál színésznek, rendezőnek, ifjabb vagy egészen fiatal pályatársaknak – s színházbarát nézőknek is, természetesen. Tarján szigorú rendbe szervezi írásait, s alkalmi kritikáiból szerves műegészt komponál; arra törekszik, hogy az egykori bírálatok füzére a textusokon is túlmutató jelentést kapjon, logikus és élvezetes olvasmánnyá álljon össze. Olyan könyvvé, amelynek szövegei megállnak az időben, s forrásul szolgálhatnak a jövő színház-történéseinek.

A válogatásból kitetszik, miféle dilemmákkal kellett Tarjánnak ezúttal is szembenéznie. A kérdést úgy is feltehetném: hogyan ír kritikát Tarján? Először is műelemzői-teoretikus énjét össze kellett békítenie az illékony színházi élményekre fogékony kritikus habitusával, azzal a karakteres műbírói egyéniséggel, akit régről jól ismerhetnek olvasói. Általában egyik énje sem tolszik előtérbe, hanem békésen kiegészíti egymást. (S egyáltalán: nem önnön egyéniségét kívánja megcsillogtatni, hanem a színházi élményt megosztani olvasójával.) Írásainak ekként mindig jellemzője az elemzői alaposság, gondosság s a jellegzetes, markáns stílus. S bár Tarján nem „véresszájú” kritikus, nem aláz porig alkotókat vagy produciókat, ám határozottan, egyértelműen és élvezetesen nyilvánít véleményt. Nem vagdalkozik, nem adja el a lelke üdvét egyetlen vit-

riolos jelzőért, furmányos mondatért vagy kurzusdiadémért: elsősorban elemző szenvedély hatja át írásait. Akár az érzelmi élmény felől közelíti meg tárgyát, s jut el a teóriáig, akár fordítva: a művet, a színházi produciókat a maga komplexitásában szemléli. Alapállása a szemlélődő nézőé, aki hol a rácsodálkozás örömeivel, hol némi rutinos szkepszissel vizsgálja tárgyát. Ugyanakkor kritikusai credója mindvégig az, hogy a színházi produciókat és a drámát vagy textust egységben, a maga összetettségében mutassa be. Sőt továbbmegy, s kötete zárszavában arra a következőre jut, hogy „a sok elemből összetevődő színházi produció a drámai mű irodalmi értelmezéséhez, rétegzettebb befogadásához is hozzájárulhat, s ebből eredően a színbírálat bizonyos mértékig az irodalomkritikai recepciónak is része lehet”. Feltéve, tegyük hozzá, ha a színelőadás (részben vagy egészben) az irodalmi kánon szerint is értelmezhető materiából jött létre.

A kötet kritikáit fellapozván azonnal szembeütünk a szerző impozáns műveltsége, felkészültsége, ami a manapság, elhárpózó henyé és slendrián zsurnálkritikai mezőny nyomulása idején egyáltalán nem elhanyagolható mellékkörülmény. Elemzése tárgyyszerűek, gondolatgazdagok, igényesek: Tarján könnyedén helyezi el az elemzett előadásokat a dráma- és a színház-történet folyamatában, figyelemmel kísér, élvezettel regisztrál és dokumentál rendezői, színészi pályáikat. Kötete ciklusait úgy válogatta össze, hogy a kedvvel elemzett művek és szerzők blokkjai plasztikusan rajzolják elénk egy-egy drámaíró vagy színházművész arcélét. Vannak kedvenc rendezői, akiknek fejlődését vagy pályaszakaszait hullámmozgását számos írásában követi nyomon, vannak kedvenc drámái, amelyek színrevitelét kíváltképp élvezettel boncolgatja, s vannak műfajok vagy színjátéktípusok, amelyek kötet és kritikus működése tartópilléreit képezik. E vaskos könyv kisebb hányadát teszik ugyan ki a magyar drámák előadásairól írott dolgozatok, ám amit Madáchról, Teleki Lászlóról, Weöresről, Molnárról, Szomoryról, Füst Milánról, Móriczról, Örkényről, Szabó Magdáról, Spirórol,

Kornisról, Darvasiról, Hamvairól előadásait elemelve leír, abból pontosan kiolvasható kitüntetett figyelme és kritikusai elkötelezettsége a magyar drámai hagyomány és a kortárs dráma fejlődésfolyamatai iránt. Mindez természetesen egymástól időben is távoli, alkalmi írásokból rajzolódik elénk: a *Kiáltás, város!* békekészbai előadásáról írott kritika 1997-ben, Molnár *Az üvegcipőjének* tatabányai színreviteléről szóló 2003-ban született. A két dátum között sorozatos botrányok közepette felavatták az új Nemzeti Színházat, s Tarján hosszú és alapos bírálatot szentel a jeles színház- és politikatörténeti eseménynek. Amit ír, az pontos és szakszerű beszámoló a nevezetes premierről. Ahogy ír, az kritikusai habitusának, erélyének dokumentuma. Akárcsak az 1999-es Madáchról írt *Tragédia*-kritika, amelyben – többek között – ilyen mondatokat olvashatunk: „A logikátlanságtól az izléstelen-ségen át a giccességig hömpölygő, zabolátlan folyamannak összes hullámát, örvényét, hordalékát, csillanását megtervezte vagy megálmodta a rendező. A darab molekuláit biztos kézzel igazgatta – csak éppen organikus rendszert nem hozott létre belőlük.”

Mármint csak az a kérdés, mikor jár jobban a kritikus: ha csillogó, inspiráló produciókról írhat lelkesülve, vagy elhibázott előadásokra zúdíthatja fullánkos haragját? S mit szeret jobban az olvasó: a mennybe emelő vagy a „lerántó” kritikát?

A választ megtalálják Tarján Tamás új kötetében.

Savaria University Press, 2003